

Elementární zásady čtení pro začínající interprety

Jaroslav Novotný

V opoře o teoretické náhledy úkolů interpretace a zároveň jejich možností a mezí a také v opoře o reflexi zkušenosti čtení a reflexi výuky interpretace níže předkládám elementární desatero, které může poskytnout jistá prvotní vodítka a orientaci ve čtení a v přípravném zpracování textů.

1. Východiskem je **snažit se reflektovat své čtení a porozumění textu**, čili uvědomovat si svůj vztah ke čtenému textu a sledované záležitosti v něm a dostávat přitom do zřetel, co se v tomto vztahu děje.

2. Přitom je zapotřebí *výslovně* si ujasňovat, **oč v celku textu běží**, čili co je jeho hlavním tématem a záměrem, jaká otázka či problém se v něm řeší, případně k čemu chce autor čtenáře přivést. **Výslovně si ujasňovat** znamená na základě vlastního porozumění textu si artikulovaně (a klidně i nahlas pro sebe) vlastními slovy říci, co je oním sledovaným tématem a záměrem textu, co je jeho základní otázkou či problémem, který se v něm řeší a předkládá čtenáři. Řečeno ve zkratce jde o to, **klást textu otázku na to, co je jeho hlavní otázkou, na kterou podává text odpověď**.

3. Výslovné ujasňování hlavního tématu textu vybízí zároveň k souběžnému uvědomování si toho, **jak sledovanému tématu, otázce či problému sám rozumím**. Tím se otevírá možnost prvotního srovnání mezi podáním tématu v textu a mým vlastním porozuměním, což může vést na jedné straně k poodkrytí předsudků, v nichž mé vlastní porozumění zohledňuje sledovanou záležitost, a zároveň to může vést k uvědomění si odlišnosti a jinakosti perspektivy autora, v níž je sledovaná záležitost do textu artikulována.

4. K ujasňování celkového tématu a záměru textu, jeho klíčové otázky a problému je potřeba se vracet i v průběhu celého čtení a je zapotřebí **neustále si při průchodu částmi textu připomínat otázku po jeho celkovém tématu a záměru**. To má tři zásadní důvody:

a/ Když si při čtení zpřítomňuji otázku po hlavním tématu a záměru textu, pomáhá mi to sledovat a udržet ve zřeteli základní linii sdělení textu. *To je důležité pro odlišení podstatného, jež potřebuji ze sledovaného textu uchopit, zapamatovat si nebo si poznamenat, od podružného (odboček, vzdálenějších souvislostí, příkladů apod.), které mohu při prvotním zpracování textu ponechat zatím stranou.*

b/ Udržování základní linie sdělení textu ve zřeteli mi zároveň umožňuje *vidět významy a role částí textu, dílčích výkladů a argumentů ve vztahu k celku sledovaného sdělení*. To mi pomáhá nahlédnout jak vzájemnou souvislost a návaznost mezi částmi sdělení, tak i způsob a postup rozpracování a naplňování celkového záměru sdělení.

c/ Opětovné vracení a explicitní připomínání si celkového tématu a záměru, klíčové otázky a problému textu mi v průběhu čtení umožňuje *uvědomovat si, zda a případně jak se proměňuje mé vlastní porozumění sledované záležitosti*.

5. Když ve svém čtení přestávám textu rozumět, je potřeba začít výslovně **se ptát na to, čemu a proč nerozumím**. Ujasnění toho, čemu a proč nerozumím, je první krok k porozumění. Je přitom zapotřebí si uvědomovat, co je ve sledovaném textu zdrojem mého neporozumění, čili co je zde jinak, divně, cize oproti mému předjímanému vidění sledované záležitosti.

6. **Za respektu** k tomu, co se ukazuje v textu jinak a cize, **zkoušet promýšlet a hledat podmínky možné srozumitelnosti**. Jde o to, ptát se na to, za jakých podmínek, v jakých souvislostech a kontextu může sledované sdělení vyvstat smysluplně. Toto hledání se může dít v řadě rovin a v různé šíři a hloubce zohledněných souvislostí:

a/ Předně je nasnadě ptát se po tom, **v jakých významech autor užívá termíny a slovní spojení**, případně zda a jak je ve svém textu definuje a určuje. Zavedení určitého významového určení nějakého termínu se může dít formou explicitní definice, nebo implicitně užitím pojmu v určitém významovém kontextu. **Zavedené významové určení či zvýznamnění termínů** je pak zapotřebí v dalším čtení **vždy dosazovat do aktuálně čtené souvislosti**, v níž příslušný termín zazní.

b/ Dále je možné **ptát se, na jaký problém, naléhavost či otázku autor svým textem odpovídá a ke komu chce promlouvat**. Tím se z roviny textu dostáváme k poukazům do široké škály rozsahů různých kontextů: kontext autorova díla; původní dějinný kontext autorova působení; následné tradování sledované problematiky atd. **Zohlednění a studium každého z těchto kontextů otevírá nový horizont srozumitelnosti sledovaného sdělení**.

c/ Podmínky možné srozumitelnosti *lze hledat v konfrontaci s vlastní zkušeností a promyšlením sledované záležitosti*, kdy se můžeme např. snažit odkrývat určité zkušenosti, jejich struktury a umožňující podmínky, ve kterých se s danou záležitostí či problémem vůbec můžeme sami setkávat.

7. Při hledání podmínek možné srozumitelnosti či možného původního významu sdělení textu **nesmíme zapomínat držet se opor interpretce**, ve vztahu k nimž své porozumění a výklad kontrolujeme. Jde o opory

a/ ve vlastním rozumějícím náhledu a jeho koherence;

b/ ve vztahu ke sledované záležitosti samé;

c/ v odkrytých podmínkách srozumitelnosti a v odkrytých zvýznamňujících kontextech;

d/ a především a vždy zpětně v textu samém.

8. Při čtení se mohou **obracet k tomu, co v textu sledují, v několika vrstvách**:

a/ **sledují věcné sdělení a souvislost argumentů** a ptám se přitom na to, čím je co zdůvodňováno a proč a k jakým důsledkům to vede;

b/ **ptám se na záměr a postup autora** a sleduji, co v té které pasáži (kapitole, odstavci, argumentu, větě) autor zamýšlí a dělá, před co nás staví a kam nás jako čtenáře chce posunout.

(Názorně takovéto rozlišování různých vrstev sdělení textu můžeme sledovat na Platónových dialozích: a/ sledujeme argumentaci stanovisek jednotlivých postav; b/ ve střetu těchto

stanovisek se v celku dialogu rozvíjí rozvaha nějakého problému; c/ můžeme se ptát na to, co tím vším sleduje a k čemu nás chce přivést sám autor těchto postav, promluv a rozvah.)

9. Je vhodné si **text zpřehledňovat rozčleňováním** na základní úseky, jimiž se postupně celkový záměr naplňuje; dále můžeme tyto základní úseky členit na menší výkladové kroky; a nakonec můžeme v každém kroku rozčlenit posloupnost klíčových argumentů. Důležité je u každého rozčleněného úseku si ujasňovat

a/ záměr úseku (kam autor směřuje výklad v daném úseku; kam nás chce posunout);

b/ téma úseku (co se zde věcně představuje);

c/ klíčové argumenty (jakými klíčovými argumenty se záměr a téma zdůvodňuje a vykládá).

Takovýmto členěním si vytváříme zpřehledňující osnovu či dokonce mapu sledovaného výkladu.

10. A nakonec je dobré si **dělat vlastní výpisky, poznámky či referáty** čteného textu, což jednak pomáhá k osvojení čteného sdělení a jednak si tím vytváříte vlastní studijní materiál, k němuž se lze vracet či ho jinak využívat při nějaké další studijní práci.